

SKALA DEPRESIVNOSTI, ANKSIOZNOSTI I STRESA (DASS-21) - STRUKTURA NEGATIVNOG AFEKTA KOD ADOLESCENATA

Veljko Jovanović
Dragan Žuljević
Dragana Brdarić

UDK: 616:89-008.441/.454:613.96

Odsek za psihologiju, Filozofski
fakultet, Univerzitet u Novom Sadu,
Novi Sad, Srbija

Kratak sadržaj

Uvod Jedan od velikih izazova istraživanja u kliničkoj psihijatriji i psihologiji je merenje različitih aspekata negativnog afektiviteta u adolescenciji. Nasuprot velikom broju kvalitetnih skala za procenu depresivnosti i anksioznosti kod odraslih osoba, primetan je manjak instrumenata koji omogućavaju adekvatnu procenu neprijatnih emocionalnih stanja kod adolescenata. Dosadašnja istraživanja nisu dala konačan odgovor da li negativan afektivitet u adolescenciji predstavlja jednu dimenziju, ili ga je moguće raslojiti na više specifičnih, kao što su depresivnost i anksioznost.

Cilj rada Osnovni ciljevi ovog rada su ispitivanje strukture skale DASS-21 na uzorku adolescenata i provera da li ova skala uspešno diskriminiše tri relativno specifične dimenzije negativnog afekta: depresivnost, anksioznost i stres.

Metod rada U istraživanju je učestvovalo 408 učenika srednjih škola iz Vojvodine, prosečne starosti 16,6 godina. Od instrumenata je primenjena kratka verzija Skale depresivnosti, anksioznosti i stresa (DASS-21).

Rezultati Rezultati faktorske analize su pokazali da se na skali DASS-21 jasno izdvajaju tri komponente: depresivnost, anksioznost i stres, u skladu sa pretpostavljenom strukturom skale prema autorima DASS-21. Visoke korelacije između izdvojenih faktora ukazuju da se u osnovi depresivnosti, anksioznosti i stresa nalazi nespecifičan, nadređeni faktor negativnog afektiviteta.

Zaključci Rezultati ovog istraživanja su u skladu sa stanovištima koja posmatraju negativna afektivna stanja kao relativno specifične, ali i međusobno bliske konstrukte sa dimenzijom negativnog afektiviteta kao zajedničkom odlikom. Pri tom, psihometrijski kvaliteti skale DASS-21 preporučuju je za upotrebu u istraživanjima neprijatnih emocionalnih stanja kod adolescenata.

Ključne reči: DASS-21, depresivnost, anksioznost, stres, adolescenti

UVOD

Kroz istoriju kliničke psihologije i psihijatrije brojni zahtevi prakse i istraživanja su se menjali, ali jedan je stalno ostajao isti: potreba za instrumentima pomoću kojih će se pouzdano i validno procenjivati psihopatološki simptomi. Domen u kojem je ostvarivanje ovog zadatka naročito kompleksno je merenje specifičnih emocionalnih stanja i razvoj skala koje će uspešno diskriminirati fenomene depresivnosti i anksioznosti. Relacije između ova dva konstrukta su u fokusu istraživanja od 60-ih godina dvadesetog veka. Poslednje tri decenije obeležene su naporima da se konstruiše najadekvatniji model za opis odnosa između ova dva afektivna stanja.

Sa jedne strane se nalaze autori koji tvrde da depresivnost i anksioznost predstavljaju dva relativno specifična fenomena, koji se mogu razlikovati na nekoliko nivoa. Npr. kognitivni teoretičari naglašavaju razlike u kognitivnim sadržajima [1] i kognitivnim procesima [2] kod anksioznih i depresivnih poremećaja. Sa druge strane, nalaze se autori koji depresivnost i anksioznost posmatraju kao dva neodvojiva fenomena [3,4], kojima se u osnovi nalazi dimenzija negativnog afektiviteta. Ove unitarističke koncepcije potvrdu za svoje stanovište dobijaju u istraživanjima koja pokazuju da su anksioznost i depresivnost često komorbidni poremećaji [5] sa sličnom etiologijom [za pregled videti 6], kao i u dobijenim izuzetno visokim korelacijama između skala anksioznosti i depresivnosti [7].

Pored pluralističkih i unitarističkih koncepcija, postoje i modeli koji pokušavaju da pomire nedosledne nalaze istraživanja depresivnosti i anksioznosti, raz-

matranjem specifičnih i nespecifičnih odlika ova dva fenomena. Najpoznatiji model koji integriše zajedničke i specifične karakteristike depresivnosti i anksioznosti je tripartitni model [8,9]. Prema tripartitnom modelu, zajednička karakteristika depresivnih i anksioznih stanja je povišen nivo negativnog afekta, specifična odlika depresivnosti je snižen nivo pozitivnog afekta, a jedinstvena karakteristika anksioznih poremećaja je pojačano prisustvo simptoma fiziološke uzbuđenosti.

Do sada je razvijen i validiran velik broj skala za procenu anksioznosti i depresivnosti, među kojima su najpoznatije State-Trait Anxiety Inventory [10], Beck Anxiety Inventory [11] i Beck Depression Inventory-II [12]. Osim skala kojima se procenjuje samo jedno od ovih stanja, postoje i instrumenti koji su konstruisani sa namerom da u sebi objedine procenu različitih neprijatnih emocionalnih stanja, poput The Hospital Anxiety and Depression Scale [13].

Jedna od najpoznatijih skala ovog tipa je Depression Anxiety Stress Scale [14]. DASS-21 je kratka verzija ovog instrumenta, namenjenog za procenu tri neprijatna emocionalna stanja: depresivnosti, anksioznosti i tenzije/stresa. Prvobitna namera autora DASS je bila da konstruišu instrument koji će se sastojati samo od dve grupe stavki: jednih specifičnih za depresivnost (npr. beznadežnost, nizak pozitivan afekat, anhedonija), a drugih za anksioznost (pre svega simptomi autonomne uzbuđenosti). Stavke za koje se pokazalo da ne diskriminuju dovoljno ova dva emocionalna stanja, uključene su u skalu kao kontrolne. Međutim, ova grupa ajtema koji se tiču hronične napetosti i iritabilnosti se

tokom konstrukcije instrumenta izdvojila kao poseban faktor Stresa.

DASS-21 je skala koja se često koristi u istraživanjima na uzorcima odraslih osoba iz kliničke i nekliničke populacije. Razlog za ovo je, osim toga što se nalazi u javnom domenu (tj. za korišćenje nije potrebna dozvola), činjenica da DASS-21 predstavlja kratak instrument sa odličnim psihometrijskim karakteristikama [15]?

Iako je DASS-21 jedna od najčešće korišćenih psihopatoloških skala kod odraslih, primetan je deficit istraživanja koja su koristila ovu skalu na uzorku adolescenata. U proceni simptoma negativnog afektiviteta kod adolescenata se generalno nailazi na niz poteškoća i izazova. Naime, istraživanja pokazuju da je kod adolescenata izuzetno teško razlikovati specifična neprijatna emocionalna stanja [16] i da struktura afekta nije jednaka kod adolescenata i odraslih osoba [17]?

Prethodna istraživanja koja su koristila DASS-21 na uzorku adolescenata daju prilično nedosledne rezultate o mogućnostima skale da diferencira tri negativna afekta. Naime, rezultati pojedinih istraživanja pokazuju da DASS-21 predstavlja validnu meru depresivnosti i anksioznosti kod adolescenata, dok subskala Tenzija/Stres nema adekvatnu konstrukt validnost [18]. Sa druge strane, neka istraživanja sugerišu da DASS-21 ne uspeva da diskriminiše simptome depresivnosti, anksioznosti i stresa, već da predstavlja opštu meru distresa [17].

CILJ RADA

Osnovni cilj ovog rada je ispitivanje latentne strukture skale DASS-21 na uzorku adolescenata i provera da li se, u

skladu sa pretpostavkama autora skale, sastoji od tri relativno specifične dimenzije negativnog afekta. S obzirom da se skala, koliko nam je poznato, primenjuje prvi put na uzorku adolescenata u Srbiji, deskriptivni pokazatelji i polne razlike na subskalama će biti upoređeni sa rezultatima dobijenima u stranim istraživanjima.

METOD RADA

Uzorak

U istraživanju je učestvovalo 408 srednjoškolaca (250 ženskog i 158 muškog pola), iz pet srednjih škola u Vojvodini: Medicinske škole „7. april” u Novom Sadu (N=98), Medicinske škole u Zrenjaninu (N=96), Mitrovačke gimnazije u Sremskoj Mitrovici (N=78), Ekonomske škole „Svetozar Miletić” u Novom Sadu (N=77) i Gimnazije „Svetozar Marković” u Novom Sadu (N=59). Prosečna starost ispitanika je 16,6 godina (SD=,88), a raspon od 15 do 19 godina. Ispitivanje je sprovedeno tokom poslednje nedelje prvog polugodišta školske 2010/2011. godine, uz dobrovoljni pristanak učenika. Upitnici su administrirani grupno tokom časa, uz prisustvo istraživača i predmetnog nastavnika.

Instrumenti

U istraživanju je korišćena srpska verzija Skale depresivnosti, anksioznosti i stresa DASS-21 [14]. DASS-21 se sastoji od 21 stavke i uključuje tri subskele po 7 stavki: depresivnost (npr. „*Osećao sam da nemam čemu da se nadam*”), anksioznost (npr. „*Osećao sam se uplašeno bez razloga*”) i stres (npr. „*Primetio sam da se nerviram*”). Ispitanici su imali zadatak da na 4-stepenoj skali Likertovog tipa,

od 0 (*ni malo*) do 3 (*uglavnom ili skoro uvek*), procene kako su se osećali u poslednjih nedelju dana. Skorovi na svakoj subskali se kreću u rasponu od 0 do 21. DASS-21 je u prethodnim istraživanjima pokazao dobre psihometrijske karakteristike na uzorcima odraslih osoba i adolescenata [15,18]. U ovom istraživanju pouzdanosti subskala izražene Kronbachovom alfom su: 0,87 za depresivnost, 0,82 za anksioznost i 0,86 za stres.

REZULTATI

Sumativni skorovi na subskalama DASS-21 javljaju se u punom opsegu (0 - 21). Razlike u aritmetičkim sredinama muškog i ženskog dela uzorka se ne pokazuju značajnim, osim na subskali Stre-

sa, gde su skorovi blago viši kod ženskog dela uzorka (Tabela 1).

Subskale instrumenta su visoko pozitivno korelirane. Visine korelacije između depresivnosti i anksioznosti ($r = ,72$), depresivnosti i stresa ($r = ,71$), te anksioznosti i stresa ($r = ,72$) su slične onima koje su dobijene u prethodnim istraživanjima [18].

Latentna struktura upitnika istražena je analizom glavnih komponenti. Kajzer–Majer–Olkinov pokazatelj adekvatnosti ($KMO = ,95$) i značajan Bartletov test sfericiteta ($\chi^2 = 4121,2$; $df = 210$; $p < .01$) su pokazali da matrica poseduje adekvatnu latentnu strukturu i da je opravdano primeniti ovu analizu. Analizom glavnih komponenti u Promax rotaciji sa Kajzerovom normalizacijom, po Gutman-Kajzerovom kriterijumu izdvo-

Tabela 1. Aritmetičke sredine (i standardne devijacije) subskala na DASS-21
Table 1. Means (and standard deviations) of DASS-21 subscales

	Muški Male	Ženski Female	F	p
Depresivnost Depression	5,25 (4,95)	5,02 (4,95)	0,20	0,65
Anksioznost Anxiety	4,97 (4,71)	5,47 (4,65)	1,09	0,30
Stres Stress	8,03 (5,04)	9,36 (5,04)	6,69	0,01

Tabela 2. Obuhvat objašnjene varijanse i parametri komponenti
Table 2. Total Explained Variance and component parameters

Komponenta Component	Ekstrahovane sume kvadriranih opterećenja Extraction Sums of Squared Loadings			Rotirane sume kvadriranih opterećenja Rotation Sums of Squared Loadings
	Karakteristični koren Eigenvalue	% Varijanse % of Variance	Kumulativni % Cumulative %	
1	9,155	43,596	43,596	8,017
2	1,276	6,077	49,673	7,309
3	1,254	5,974	55,647	6,265

Tabela 3. Matrica sklopa komponenti
Table 3. Component Pattern Matrix

	Komponenta Component		
	1	2	3
21. Osećao sam da je život besmislen. 21. I felt that life was meaningless.	,984		
17. Osećao sam se da kao osoba ne vredim mnogo. 17. I felt I wasn't worth much as a person.	,938		
10. Osećao sam da nemam čemu da se nadam. 10. I felt that I had nothing to look forward to.	,802		
13. Osećao sam se tužno i jadno. 13. I felt down-hearted and blue.	,758		
16. Ništa nije moglo da me zainteresuje. 16. I was unable to become enthusiastic about anything.	,737		
5. Primetio sam da mi je teško da ostvarim inicijativu i započnem bilo šta. 5. I found it difficult to work up the initiative to do things.	,639		
15. Osećao sam da sam blizu panike. 15. I felt I was close to panic.	,522	,288	
9. Bojao sam se situacija u kojima bih mogao da se uspaničim i napravim budalu od sebe. 9. I was worried about situations in which I might panic and make a fool of myself.	,348	,220	
6. Preterano reagujem u nekim situacijama. 6. I tended to overreact to situations.	-,208	,947	
11. Primetio sam da se nerviram. 11. I found myself getting agitated.		,830	
14. Nerviralo me je kada me nešto prekida u onome što radim. 14. I was intolerant of anything that kept me from getting on with what I was doing.		,778	
8. Primetio sam da koristim dosta „nervozne energije”. 8. I felt that I was using a lot of nervous energy.		,738	
1. Bilo mi je teško da se smirim. 1. I found it hard to wind down.		,584	
12. Teško mi je da se opustim. 12. I found it difficult to relax.	,286	,496	
18. Bio sam jako osetljiv. 18. I felt that I was rather touchy.	,260	,268	,251
19. Osetio sam rad srca iako se nisam fizički zamorio. 19. I was aware of the action of my heart in the absence of physical exertion.			,943
4. Imao sam poteškoća sa disanjem. 4. I experienced breathing difficulty.			,885
2. Primetio sam da mi se suše usta. 2. I was aware of dryness of my mouth.			,674
20. Osećao sam se uplašeno bez razloga. 20. I felt scared without any good reason.	,415		,452
7. Osetio sam da se tresem (npr. tresle su mi se ruke). 7. I experienced trembling (e.g. of my hands).		,301	,444
3. Nisam imao nikakvo lepo osećanje. 3. I couldn't experience any positive feeling at all.			,355

jene su tri međusobno visoko pozitivno korelirane komponente (Tabela 4) koje objašnjavaju 55,6% varijanse (Tabela 2).

Iz matrice sklopa izolovanih komponenti (Tabela 3) može se primetiti da se oko prve okupljaju sve stavke subskale Depresivnosti osim stavke broj 3 („*Ni sam imao nikakvo lepo osećanje*“), čije je relativno nisko opterećenje karakteristično za treću komponentu. Isto tako, druga komponenta okuplja opterećenja svih stavki subskale Stresa, osim ajtema broj 18 („*Bio sam jako osetljiv*“), koji svoja niska pozitivna opterećenja podjednako raspodeljuje na sve tri komponente. Treća komponenta dominantno okuplja stavke subskale Anksioznosti. Međutim dve stavke koje bi teorijske trebalo da se odnose na anksioznost, definišu faktor depresivnosti – ajtem broj 9 („*Bojao sam se situacija u kojima bih mogao da se uspaničim i napravim budalu od sebe*“) i 15 („*Osećao sam da sam blizu panike*“). Pri tome, pomenuta stavka 3 koja je teorijski očekivana na komponenti depresivnosti, opisuje faktor anksioznosti.

Generalno gledano, latentna struktura upitnika u velikoj je meri saglasna sa teorijskim očekivanjima autora DASS-21, te postoji dovoljno empirijskih argumenata da komponente i imenujemo de-

presivnošću, anksioznošću i stresom, u skladu sa opterećenjima stavki na komponentama.

DISKUSIJA

Osnovni cilj ovog istraživanja bio je provera strukture negativnog afektiviteta na uzorku adolescenata, merenog kratkom verzijom Skale depresivnosti, anksioznosti i stresa (DASS-21). Zanimalo nas je da li se negativni afektivitet bolje operacionalizuje u formi jedne dimenzije ili ga je moguće raslojiti na više međuzavisnih, ali dovoljno specifičnih faktora. Osim toga, izračunati su prosečni skorovi i ispitane polne razlike na subskalama DASS-21.

Rezultati deskriptivne statistike su pokazali da adolescenti iz našeg uzorka postižu više skorove na sve tri subskale DASS-21, u odnosu na skorove dobijene u inostranim istraživanjima na adolescentima [18]. Naročito visoki skorovi su dobijeni na subskali Stresa (prosečan skor na nivou celog uzorka je 8,85). Moguće objašnjenje ovog rezultata je to što su ispitanici popunjavali upitnike tokom poslednje nedelje prvog polugodišta škole, kada su verovatno bili izloženi većem nivou stresa, nego inače.

Neočekivan rezultat je da su se ispitanici muškog i ženskog pola značajno razlikovali samo po skorovima na subskali

Tabela 4. Matrica korelacija komponenti Table 4. Component Correlation Matrix			
Komponenta Component	1	2	3
1	-		
2	0,69	-	
3	0,62	0,60	-

Stresa (devojke pokazuju viši nivo napetosti i iritabilnosti), dok na subskalama Anksioznosti i Depresivnosti nisu dobijene značajne razlike. Ovaj rezultat nije u skladu sa nalazima prethodnih studija, koja dosledno pokazuju da žene manifestuju značajno viši stepen anksioznosti i depresivnosti u odnosu na muškarce [19].

Rezultati faktorske analize su pokazali da se na skali DASS-21 jasno izdvajaju tri komponente: depresivnost, anksioznost i stres, u skladu sa pretpostavljenom strukturom skale prema autorima DASS-21. U ovom istraživanju se jasno izdvojio faktor Stresa, za razliku od prethodnih studija na adolescentima čiji rezultati su sugerisali da pomoću skale DASS-21 ne može adekvatno da se procenjuje stanje stresa/tenzije, sa objašnjenjem da na adolescentnom uzrastu ovo emocionalno stanje nije dovoljno diferencirano [18]. Razdvajanje faktora depresivnosti i anksioznosti je dosledno rezultatima prethodnih studija, koji pokazuju da je ova dva emocionalna stanja moguće razlikovati već na uzrastu od 11-12 godina [20].

Ipak, primetno je da nekoliko stavki zasićuje više od jednog faktora, što sugeriše da pojedini simptomi nisu specifični za samo jedno neprijatno emocionalno stanje. Npr. stavka „*Osetio sam da se tresem (npr. tresle su mi se ruke)*” je zajednička za faktore anksioznosti i stresa, stavka „*Osetio sam se uplašeno*” definiše i depresivnost i anksioznost, dok „*Teško mi je da se opustim*” zasićuje i depresivnost i stres. Pri tom, stavka „*Bio sam jako osetljiv*”, koja teorijski spada u faktor Stresa, čini se da je potpuno nediskriminativna i nespecifična, jer ima niska zasićenja na sva tri faktora. Pojedine stavke su definisale faktore suprotno

očekivanjima. Npr. stavka koja bi teorijski trebala da se odnosi na depresivnost, jer se tiče anhedonije („*Nisam imao nikakvo lepo osećanje*”), definisala je faktor anksioznosti, dok se stavka tipična za anksioznost („*Osećao sam da sam blizu panike*“) grupisala sa stavkama koje opisuju depresivnost.

Ovi nalazi pokazuju da, iako skala DASS-21 ima prilično jasnu faktorsku strukturu, ne može u potpunosti da diskriminiše anksioznost, depresivnost i stres. Ovaj rezultat je očekivan i ne predstavlja manu skale, već je pre posledica prirode fenomena koji se procenjuju ovom skalom, a koji su teško odvojivi i imaju niz zajedničkih karakteristika. Visoke korelacije između izdvojenih faktora dodatno potkrepljuju ovu pretpostavku, i sugerišu da se u osnovi depresivnosti, anksioznosti i stresa, nalazi nespecifičan, nadređeni faktor negativnog afektiviteta. Rezultati ovog istraživanja se čine najbližim stanovištima koja posmatraju negativna afektivna stanja kao relativno specifična?, ali i međusobno bliska? fenomen? sa dimenzijom negativnog afektiviteta kao zajedničkom odlikom [?1].

Potrebno je napomenuti da ovo istraživanje ima nekoliko značajnih ograničenja. Prvo se tiče uzorka, koji je bio sastavljen dominantno od adolescenata starosti 16 i 17 godina, iz samo pet škola u Vojvodini. Psihometrijske karakteristike i strukturu skale bi bilo korisno ispitati na većem uzorku, koji bi se sastojao od adolescenata različitog uzrasta. Drugo ograničenje se odnosi na kros-sekcioni nacrt istraživanja koji onemogućava uvid u razvoj i diferenciranje specifičnih komponenti negativne emocionalnosti. Da bi se proverile razvojne karakteristike negativnih emocija, neophodno je sprovođenje longitudinalnih studija.

Smatramo da bi bilo korisno korigovati i prevod skale na srpski jezik (autora Mr Zorana Protulipca, preuzet sa zvanične internet stranice posvećene DASS skalama), jer se čini da su pojedine stavke teško razumljive i nedovoljno specifične. Npr. stavka 8 „*Primetio sam da koristim dosta nervozne energije*” nije u duhu srpskog jezika, a stavka 18 „*Bio sam jako osetljiv*“ deluje da ima nisku konstrukt validnost, jer osim stresa može da implicira i stanje senzibilnosti koje može biti pozitivno konotirano.

S obzirom na deficit standardizovanih psihopatoloških skala u Srbiji i kvalitete koje je skala DASS-21 pokazala u prethodnim i u ovom istraživanju, smatramo da bi za klinička istraživanja i praksu bilo izuzetno korisno uraditi standardizaciju ovog instrumenta i validaciju na kliničkom uzorku. Jedna od značajnih prednosti DASS-21 je mogućnost korišćenja cut-off skorova prilikom interpretacije rezultata, koji su se pokazali korisnim u praksi. Npr. na nekliničkom uzorku se koriste sledeće kategori-

je: 0-78 percentil „normalan”, 78-87 „blag”, 87-95 „umeren”, 95-98 „ozbiljan”, 98-100 „izuzetno ozbiljan”. Ove norme su dobijene na uzorku koji se sastojao prvenstveno od studenata u Australiji, tako da njihovo korišćenje u našoj sredini nije opravdano, već bi bilo korisno uraditi normiranje skale na uzorku ispitanika u srpskoj kulturi.

ZAKLJUČAK

Rezultati ovog istraživanja u najvećoj meri potkrepljuju stanovišta koja posmatraju negativna afektivna stanja kao relativno specifične, ali i međusobno bliske konstrukte sa dimenzijom negativnog afektiviteta kao zajedničkom odlikom. Rezultati takođe sugerišu da je kod adolescenata moguće razlikovati tri afektivna stanja koja se procenjuju pomoću skale DASS-21: depresivnost, anksioznost i stres/tenziju. Dodatno, psihometrijski kvaliteti skale DASS-21 preporučuju je za upotrebu u istraživanjima neprijatnih emocionalnih stanja kod adolescenata.

THE DEPRESSION ANXIETY AND STRESS SCALE (DASS-21): THE STRUCTURE OF THE NEGATIVE AFFECT IN ADOLESCENTS

Veljko Jovanović
Dragan Žuljević
Dragana Brdarić

Department of Psychology, Faculty
of Philosophy, University of Novi Sad,
Novi Sad, Serbia

Summary

Introduction One of the great challenges of research in clinical psychiatry and psychology is a measurement of negative affectivity in adolescence. As opposed to a large number of high-quality assessment scales for depression and anxiety in adults, there has been a lack of instruments that allow adequate assessment of unpleasant emotional states of adolescents. Previous research has not given the final answer to whether negative affectivity in adolescence represents one or several specific dimensions, such as depression and anxiety.

Objective The main objectives of this study were to examine the structure of the DASS-21 scale in a sample of adolescents and to check whether this scale successfully discriminates three relatively specific dimensions of negative affect: depression, anxiety, and stress.

Method The study included 408 students from the secondary schools in Vojvodina, with mean age 16.6 years. In the present study, the short version of Depression Anxiety and Stress scale (DASS-21) was used.

Results Factor analysis showed that the DASS-21 scale clearly distinguishes the following three components: depression, anxiety, and stress, which is in accordance with the structure of the scale proposed by the authors of the DASS-21. High correlations between the extracted factors suggest that there is a nonspecific, higher order factor of negative affectivity that underlies depression, anxiety, and stress.

Conclusion The results of this study are consistent with the view that negative affective states are specific, but also closely related constructs, with the negative affective dimension as a common trait. In addition, the DASS-21 scale is recommended for use in studies of unpleasant emotional states in adolescents by its psychometric qualities.

Key words: DASS-21, Depression, Anxiety, Stress, adolescents

Literatura:

1. Clark DA, Beck AT. Cognitive theory and therapy of anxiety and depression. In: Kendall PC, Watson D, editors. *Anxiety and depression: Distinctive and overlapping features*. San Diego: Academic Press; 1989. p. 379-411.
2. Mineka S, Sutton SK. Cognitive biases and the emotional disorders. *Psychological Science* 1992; 3:65-9.
3. Andrews G. Comorbidity and the general neurotic syndrome. *British Journal of Psychiatry* 1996; 168:76-84.
4. Tyrer P. The case for cothymia: Mixed anxiety and depression as a single diagnosis. *British Journal of Psychiatry* 2001; 114:597-603.
5. Kessler RC, Chiu WT, Demler O, Walters EE. Prevalence, severity, and comorbidity of twelve-month DSM-IV disorders in the National Comorbidity Survey Replication (NCS-R). *Archives of General Psychiatry* 2005; 62(6):617-27.
6. Novović Z. Veza između depresije i anksioznih stanja - jedan, dva ili tri poremećaja. Beograd. *Zadužbina Andrejević*; 2006.
7. Dobson KS. The relationship between anxiety and depression. *Clinical Psychology Review* 1985; 5:307-24.
8. Clark LA, Watson D. Tripartite model of anxiety and depression: Psychometric evidence and taxonomic implications. *Journal of Abnormal Psychology* 1991; 100: 316-36.
9. Clark LA, Watson D, Mineka S. Temperament, personality, and the mood and anxiety disorders. *Journal of Abnormal Psychology* 1994; 103:103-16.
10. Spielberger CD. *State-Trait Anxiety Inventory*. Palo Alto, CA, Consulting Psychologists Press; 1983.
11. Beck AT, Epstein N, Brown G, Steer, RA. An inventory for measuring clinical anxiety: Psychometric properties. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 1988; 56:893-97.
12. Beck AT, Steer RA, Brown GK. *Manual for the Beck Depression Inventory-II*. San Antonio, TX: Psychological Corporation; 1996.
13. Zigmond AS, Snaith RP. The Hospital Anxiety and Depression Scale. *Acta Psychiatrica Scandinavica* 1983; 67:361-70.
14. Lovibond PF, Lovibond SH. The structure of negative emotional states: comparison of the Depression Anxiety Stress Scales (DASS) with the Beck Depression and Anxiety Inventories. *Behaviour Research and Therapy* 1995; 33:335-43.
15. Henry JD, Crawford JR. The short-form version of the Depression Anxiety Stress Scales (DASS-21): construct validity and normative data in a large non-clinical sample. *British Journal of Clinical Psychology* 2005; 44:227-39.
16. Lahey BB, Applegate B, Waldman ID, Loft JD, Hankin BL, Rick J. The structure of child and adolescent psychopathology: Generating new hypotheses. *Journal of Abnormal Psychology* 2004; 113:358-85.
17. Patrick J, Dyck M, Bramston P. Depression anxiety stress scale: Is it valid for children and adolescents? *Journal of Clinical Psychology* 2010; 66:996-1007.
18. Szabo M. The short version of the Depression Anxiety Stress Scales (DASS-21): Factor structure in a young adolescent sample. *Journal of Adolescence* 2010; 33:1-8.
19. Horwath E, Weissman MM. Epidemiology of depression and anxiety disorders. In: Tsuang MT, Tohen M, Zahner GEP, editors. *Textbook in Psychiatric Epidemiology*. New York: Wiley; 1995. p. 317-344.
20. Cole DA, Truglio R, Peeke L. Relation between symptoms of anxiety and depression in children: a multitrait-multimethod-multigroup assessment. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 1997; 65:110-119.
21. Norton, PJ. Depression Anxiety and Stress Scales (DASS-21): Psychometric analysis across four racial groups. *Anxiety, Stress, & Coping* 2007; 20(3):253-265.

Veljko Jovanović
Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet,
Univerzitet u Novom Sadu
Dr Zorana Đinđića 2, 21000 Novi Sad
Tel/Faks: 021458948
Mobilni: 0628171118
vejo@uns.ac.rs